

Tuzla, prava prestolnica Bosne in Hercegovine

Arne Zupancič

Foto: Boris Vasev

Ko se je 5. februarja pred zgradbo vlade Kantona Tuzla zbralo slabih 1000 protestnikov, si najbrž nihče ni mislil, da bo to uvod v prvo resno gibanje za socialno in politično prenovo v vseh pogledih zlorabljene bratske republike. Najprej zato, ker se odpuščeni, podplačani in opeharjeni delavci bivših industrijskih velikanov na istem mestu zbirajo vsako sredo že zadnjih pet let in so kljub stalnemu opozarjanju na nevzdržno situacijo s strani vseh vej oblasti sistematično ignorirani. In drugič, ker doslej civilnodružbene iniciative povečini niso uspele preseči nacionalistične delitve prebivalstva na tri konstitutivne narode, kar 20 let po koncu vojne ostaja glavna težava Bosne in Hercegovine.

Vojna in mir

Konec vojne v Bosni in Hercegovini zaznamuje podpis Daytonskega sporazuma v Parizu 14. septembra 1995, ki je bil takrat verjetno res najboljši možni kompromis, na katerega so pristale nacionalistične elite vseh vpletenih strani ob upoštevanju ameriških in evropskih interesov. Vendar ne glede na to kako je mirovni sporazum takrat končal vojno in

postavil temelje začetku razvoja države, je v letih od podpisa Bosna več kot očitno prerasla okvire Dayton, ki je dobil vzdevek »luđačka košulja« (prisilni jopič). To, da je mirovni sporazum iz leta 1995 nujno treba zamenjati z modernejšo ustavo, so že dolga leta prepričani vsi, ki imajo kakršnokoli povezavo z Bosno in Hercegovino, vseeno pa se ga še danes oklepajo velikosrbski fanatiki iz Republi-

ke Srbske, ki so prepričani, da je Dayton edini porok za obstoj njihove paradržave. Na sistematično kršenje pravic manjšin, ki jih prinaša sporazum, sta s tožbo na Evropskem sodišču za človekove pravice že leta 2006 opozarjala Jakob Finci in Dervo Sejdić, državljana BiH, ki pa zaradi svoje nacionalne pripadnosti, eden je namreč Jud drugi pa Rom, ne moreta kandidirati ne za mesto v tričlanskem

predsedstvu ne za Dom naroda, enega izmed dveh parlamentarnih domov v Bosni in Hercegovini.

Administrativni dinozaver, ki ga je vzpostavil sporazum, s svojo okornostjo, počasnostjo in popolnim nedojemanjem dejanske slike dobesedno onemogoča normalno življenje državljanom BiH in hkrati predstavlja reklo *Divide et impera!* na najlepši možni način. Država s slabimi štirimi milijoni prebivalcev je razdeljena na bošnjaško-hrvaško Federacijo in Republiko Srbsko, pri čemer ima vsaka svojo ustavo in vlado. Federacija je še naprej razdeljena na 10 kantonov, ki imajo ravno tako vsak svojo vlado, policijo, sodstvo, različne davčne stopnje, šolstvo, okrožje Brčko na severozahodu države pa je še vedno pod mednarodnim protektoratom. Glede na to, da imajo zaradi takšne upravne ureditve v Bosni danes okoli 180 ministrov, ne preseneča, da administracija po nekaterih podatkih le za lastno delovanje porabi kar 67 % državnega proračuna.

Seznam birokratskih bizarnosti se dejansko vleče kot gradnja avtocest v Bosni: državni elektro distributer ima med največjimi neplačniki večinoma državna podjetja, lani septembra so zaradi tega v Sarajevu obstali tramvaji. Ljudje imajo težave s priznavanjem univerzitetne izobrazbe med Federacijo in RS, včasih celo med kantoni samimi. Junija je pred parlamentom v Sarajevu protestiralo okoli 10.000 ljudi, saj otroci, rojeni po 12. 2. 2013 niso prejeli EMŠA in s tem osebnih dokumentov. Zaradi te politične blokade je umrla mesec in pol stara deklica, saj brez potnega lista ni mogla na zdravljenje v tujino. Povprečna plača naj bi bila malenkost čez 400 evrov, kar je za večino seveda nedosegljivo, hkrati pa poslanski dodatki za topli obrok znašajo

7,5 evra dnevno. Uradna brezposelnost je 44 %, v populaciji do 25 let jih ima delo le tretjina, večina mladih se želi izseliti. A kaj, ko jih skoraj polovica nima niti potnega lista.

»Nama ne treba ni jedna stranka, nama treba jedan narod«

Ob vseh zgoraj naštetih kapricah bosanskih oblasti je bil širši upor množic neizogiben, prav tako pa tudi ni nič čudnega, da se je vse skupaj začelo v Tuzli. Kot eno izmed največjih industrijskih središč Jugoslavije je bila Tuzla že od nekdaj narodnostno mešano, proletarsko mesto, kjer tudi danes nacionalnost ne igra ključne vloge. Vsi sogovorniki so se predstavili kot Tuzlaci ali Bosanci in mešani zakoni so prej pravilo kot izjema.

Tako Tuzla danes predstavlja otok strpnosti v nacionalno ločeni Bosni in Hercegovini. Medtem ko srbski in hrvaški oblastniki trdijo, da gre pri protestih le za bošnjaško vstajo, ljudje v multietnični Tuzli razumejo stavek raperja Frenkieja, ki v mestu živi od leta 1998, da je lačnemu želodcu vseeno, ali je hrvaški, srbski ali bošnjaški in čeprav je v kantonu večina prebivalcev Bošnjakov, so za tehnično mandatarko sprva predlagali ekonomistko iz Republike Srbske Svetlano Cenić. A tudi če bo tuzelsko gibanje uspelo sestaviti strokovno vlado, se nacionalni delitvi ne bodo mogli izogniti, saj morajo biti po Daytonu v vladi kantona Tuzla ministrstva razdeljena po nacionalnem ključu – sedem Bošnjakov, štirje Hrvati in trije Srbi. Čar te delitve je predvsem v tem, da temelji na popisu prebivalstva iz leta 1991, ki ima z realno sliko prebivalstva približno toliko skupnega, kot Bosna s pravno državo. Vrnimo se nazaj: 5. februar je datum, ko so se v Bosni in Hercegovini ljudje prvič organizi-

rano povezali širše od svoje nacionalne pripadnosti in s tem začeli boj proti razdruževalni politiki nacionalističnih elit, ki državo ne le obvladujejo v povojnih letih, temveč so jo v vojno tudi pahnile. Demonstracije, plenumi in delovne skupine v Tuzelskem kantonu in drugod po BiH so bolj kot v vse drugo usmerjene v reševanje skorajda že brezizhodne situacije, in čeprav je tematika vojne v BiH seveda vseprisotna, se ljudje zavedajo nepomembnosti že petindvajset let trajajočega zrežiranega konflikta pri reševanju trenutnega položaja.

Čeprav se v Tuzli in celotni BiH soočajo z enako ignoranco oblasti kot drugod po Evropi, je vseeno pomembno dejstvo, da je standard ljudi v Bosni izjemno slab in da se ljudje, ki neredno prejemajo že tako ali tako bedne plače, tu dejansko borijo za življenje. Po Žižku so na ulicah Tuzle dejansko tisti, ki morajo protestirati in ne le tisti, ki si to lahko privoščijo. Heterogenost gibanja je resnično neverjetna: redko kje po svetu lahko sodeluješ na artikulirani politični razpravi, ki ima dejansko moč spreminjanja realnosti in kjer profesorji, študenti in drugorazredni politikanti ne ugrabljajo razprave z intelektualiziranjem za samopromocijo. Gibanje se je začelo z brezposelnimi in/ali podplačanimi fizičnimi delavci, ki se jim je najprej pridružila lokalna športna navijaška skupina Fukare. Ta je na protestih in plenutih prve dni, ko je bila po besedah sogovornikov situacija še precej v zraku, skrbela za varovanje (in gretje) ostalih protestnikov. Fukare predstavljajo generacijo mladostnikov brez vsake perspektive, ki si kljub temu, da so brez mature ali diplome, želijo izboriti boljšo prihodnost. Tej bazi so se pridružili posamezni študenti (lokalna *Unija študentov* je tako kot v Sloveniji bolj ali

manj le strankarski podmladek), upokojenci, vojni invalidi in veterani, nekaj uslužbencev javnega sektorja, profesorji v precejšnjem številu ter nekaj izvenparlamentarnih naprednih strank.

Šta to pada? Pada vlada!

Protestniki so že prvi dan hoteli vdreti na sedež kantonalne vlade, a je policijski kordon zdržal pritisk. Med ranjenimi je bilo bistveno več policistov kot protestnikov, jezo demonstrantov pa je podžgala predvsem nadaljnja aroganca oblasti. Mediji, ki so v Bosni danes v veliki večini v lasti tranzicijskih tajkunov, so izpostavili le zažiganje smetnjakov in gum ter napade na policiste, zapisov o vzrokih protesta in zahtevah ljudi pa nikakor ni bilo moč najti, pa čeprav se je že isti večer v *Kući plamena mira* (socialni in kulturni center v Tuzli) sestalo približno 35 ljudi, kar je predstavljalo prvi plenum meščanov. Tri dni kasneje so plenum iz tega malega kulturnega centra premestili v narodno gledališče, v katerem je do konca tedna prav tako zmanjkalo prostora za vse, ki so se ga želeli udeležiti. Osmi

na primer, v manj kot 24 urah sprejeli zakon o ukinjanju t. i. *bijelog hleba*, pravico do prejemanja pavšalov za razna zasedanja poslancev in ministrov ter pravico do prejemanja plače eno leto po prenehanju mandata. Zaradi popolne medijske blokade gibanja v celotni Bosni in širjenju absurdnih dezinformacij, kot so postavljanje tankov na meje in najdba dvanajstih kilogramov ekstazija pri enem od protestnikov v Sarajevu, so na plenumu vzpostavili lastno medijsko službo, ki je plenuma v celoti snemala, isto zahtevo pa so naslovili tudi na kantonalno televizijo, ki sedaj prenaša ne le zasedanja plenuma, temveč tudi seje parlamenta, da državljani v živo spremljajo (ne)delo svojih izvoljenih predstavnikov.

Sami plenumi potekajo izredno organizirano in učinkovito. Na začetku vsakega se izbere dva moderatorja, ki udeležence seznanita s pravili plenuma in dose-danjim delom. Za predstavitev mnenja ima posameznik dve minuti časa, kar pripomore k hitrejši in bolj artikulirani razpravi, poleg tega pa ima vsak udeleženec plenuma pravico do oddaje pisne-

no bolj operativna in kredibilna, saj se predstavniki oblasti ne morejo izgovarjati na pravne pomanjkljivosti. Dejstvo, da uspe skoraj 400 ljudi predelati pet točk dnevnega reda ter sprejeti ali zavreči vse zahteve, ki so se pojavile, je v piščočemu vzbudilo izjemno spoštovanje do Tuzelčanov, ki so večino demokracije v nekaj dneh razvili na res zavirljiv nivo. Zavoljo hitrejšega in strokovnejšega dela so na plenumu formirali delovne skupine, ki so razdeljene po enakih resorjih kot obstoječa ministrstva Tuzelskega kantona. Znotraj njih področni strokovnjaki zbirajo ideje, diagnosticirajo najbolj pereče probleme, pripravljajo spremembe zakonodaje ter sistematično urejajo sive cone, ki so do sedaj dopuščale različne malverzacije ter osebna okoriščanja.

Viza za budućnost

Prvi načrt je predvideval formiranje tehnične vlade do 1. marca, a se je zaradi obilice dela imenovanje premiera zavleklo do ponedeljka, 10. marca, ko je plenum na to funkcijo imenoval Bahrijo Umihanića, sicer profesorja na tuzelski

Ena izmed specifik gibanja v Tuzli je gotovo precejšnje nepoznavanje podobnih praks direktne demokracije. Večina ljudi za gibanje *Indignados* še ni slišala, prav tako je šel mimo njih *15o* in *Occupy*, kar jim omogoča razvijanje lastnega pristopa k reševanju problemov Bosne in Hercegovine.

plenum je tako potekal v dvorani Bosanskega kulturnega centra, na njem pa je prisostvovalo okoli 900 ljudi.

Od vsega začetka so protestniki jasno artikulirali svoje zahteve, najprej in najglasneje tisto po odstopu kantonalne vlade premiera Seada Čauševića. Tudi kasneje so poslanci tuzelskega parlamenta precej ubogljivo sprejemali zahteve plenuma in,

ga predloga za spremembe, ki se ga uvrsti na dnevni red naslednjega plenuma. Skupina (brezposelnih) pravnikov zahteva pregleda ter na plenumu predlaga, po kateri poti bi se jih dalo, v kolikor se plenum z njimi strinja, najlažje doseči. Tako se zahteve raznih vaških posebnih hitro zavrne tudi iz pravnega vidika, hkrati pa je taka forma plenuma bistve-

ekonomski fakulteti. Koga bo vzel v vlado, za časa pisanja še ni znano, sicer pa naj bi bili ministri izbrani iz sedaj že obstoječih delovnih skupin za posamezne resorje. Kljub nekaterim razhajanjem med skupinami prebivalci ostajajo enotni v želji po radikalnih spremembah. Če temu dodamo še vedno trajajoče proteste delavcev, ki sicer potekajo v manjšem

številu, bo morala nova strokovna vlada pošteno pljuniti v dlani in zavihati rokave, da bo do jesenskih rednih volitev lahko pokazal sadove svojega dela.

Ena izmed specifik gibanja v Tuzli je gotovo precejšnje nepoznavanje podobnih praks direktne demokracije. Večina ljudi za gibanje *Indignados* še ni slišala, prav tako je šel mimo njih *15o in Occupy*, kar jim omogoča razvijanje lastnega pristopa k reševanju problemov Bosne in Hercegovine. Čeprav so na protestih prisotne jugoslovanske zastave in zastave ZKJ, ne gre le za nostalgijo po Titu, temveč bolj za simbole, pod katerimi so bili nekdanje združeni vsi prebivalci Bosne. Vseeno se med protestniki (še) niso pojavile ideje o odpravi kapitalizma. Odsotnost takih zahtev je po mnenju Vedada Pašića, profesorja na matematični fakulteti v Tuzli treba iskati v državljanski vojni, ki je kapitalizem vsilila v najbolj surovi obliki, dejanskem boju za preživetje in, kakor pravi, bo moralo preteči še precej Jale (reka, ki teče skozi Tuzlo), preden bodo ljudje spet zaupali svojemu sosеду. Vseeno pa se med pogovori s prebivalci Tuzle nikakor ne moreš otresti občutka, da v socializem verjamejo in tovarštvo do določene mere že živijo, le da ga nikoli ne imenujejo. Izgleda kot da bi prihajal nekako »od spodaj«, neideološko. In če je ta duh tovarštva uspel preživeti vojno, zagotovo ne bo zamrl tudi v današnjem revolucionarnem času, temveč se bo lahko samo še razplamtel. Upajmo, da tudi v druga mesta Bosne in Hercegovine.

Začetek protestov je oblastnike v Bosni in Hercegovini dobil popolnoma nepripravljene, saj so se v povojnih letih nekako navadili na krajo pri belem dnevu in na zahteve protestnikov niso imeli pripravljene nobenega odgovora. Medtem ko so nekatere kantonalne vlade

odstopile in vsaj v neki meri dale možnost dialogu s civilno družbo, so drugi še naprej arogantno branili svoje položaje z delitvijo državljanov na tri skupine. Prvak v tem je gotovo novi srbski premier Aleksandar Vučić z izjavo »*Želimo da ljudi žive dobro, ali oko toga treba da se suglase predstavnici sva tri konstitutivna naroda*«. Spet druga zgodba je Valentin Inzko, visoki predstavnik EU, ki se očitno ne zaveda, da sta ravno ZDA in EU glavna krivca za obupno stanje v državi. Inzko je Bosno namreč znova ponižal na evropski protektorat z izjavo, da bo v primeru večje nestabilnosti EU v državo poslala svoje sile. Skrajni čas torej, da se državljani politično aktivirajo, z neposredno demokracijo spremenijo ustavo, sankcionirajo dosedanje voditelje ter na novo uredijo meddržavne odnose z EU in ZDA. Če se bodo stvari odvijale v isti smeri kot do sedaj, ni vrag, da jim ne bo to tudi zares uspelo. Uspehu v prid, poleg izjemne organiziranosti, heterogenosti protestnikov ter korak-za-korakom tehniki reševanja problemov, govori tudi dejstvo, da je Bosna razdeljena na kantone. To bi protestnikom lahko prišlo še kako prav, saj jim omogoča, da radikalne institucionalne spremembe izvedejo v vsakem kantonu posebej, brez vmešavanja ostalih kantonov in federacije. Ker ima Tuzelski kanton sam zadostno mero avtonomije, da lahko deluje kot država v državi, je mogoče, da dejansko konča s kleptokracijo vsaj v lokalnem okolju. In ob koncu, kar sploh ni nepomembno, nacionalistične elite v Bosni so ne tako dolgo nazaj uspele dvigniti ljudi in jih z orožjem nahujskati ene proti drugim. Glede na odstop kantonalnih vlad po vsej državi pa se očitno zavedajo, da jih znajo s prevelikim zaviranjem političnih sprememb tokrat obrniti proti sebi. ●

**0,5 %
DOHODNINE
NAMENITE
DRUŠTVU
HUMANISTOV
GORIŠKE.
S TEM BOSTE
PODPRLI
DELOVANJE
DRUŠTVA
IN REVIZIJO
RAZPOTJA.**

Obrazec za namenitev
dela dohodnine dobite
na spletni strani revije
www.razpotja.si/donirajte